

4. Проскурівна Марія. Галя // ВР ІЛ НАНУ. – Ф. 55. – Од. зб. 11. – 135 арк.
5. Проскурівна Марія. Годуй матір // ВР ІЛ НАНУ. – Ф. 55. – Од. зб. 133. – 4 арк.
6. Проскурівна Марія. Маруся-Московка // ВР ІЛ НАНУ. – Ф. 55. – Од. зб. 3. – 51 арк.
7. Проскурівна Марія. Оporок // ВР ІЛ НАНУ. – Ф. 55. – Од. зб. 45. – 10 арк.
8. Проскурівна Марія. Пані Писарка / Марія Проскурівна. – К. : Відродження, 1914. – 44 с.
9. Проскурівна Марія. Уляся / Марія Проскурівна. – К. : Відродження, 1913. – 124 с.
10. Сулима Тетяна. Дячиха. Комедія на 4 дії / Тетяна Сулима. – К., 1910. – 46 с.
11. Сулима Тетяна. На менихах : Побутовий жарт в одній дії / Тетяна Сулима. – К., 1909. – 32 с.
12. Сулима Тетяна. Народні оповідання / Тетяна Сулима. – К., 1911. – 92 с.

**Women Characters in the Writings  
by Marusya Volvachivna, Maria Proskurivna and Tetyana Sulyma**

The article is devoted to the problem of women characters in the writings by Marusya Volvachivna, Maria Proskurivna and Tetyana Sulyma. The author presented a classification of women characters in the texts studied and gave a general comparative analysis of them.

*Олена Ходюк (Рівне)*

**УКРАЇНСЬКА ЖІНОЧА ЛІТЕРАТУРА  
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ  
ТА ТЕМА ЖІНКИ У ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ КОМАРІВНИ**

Від чоловіків неодноразово можна почути думку, що жінки менш вартісні в розумовому та духовному плані, адже вони нічого цінного не створили за весь період розвитку людства. При цьому ж забувають, що суспільна система, створена таки чоловіками, обмежувала жіночий простір сімейними обов'язками та хатніми клопotaми. Можливо, саме ці обставини вплинули на розвиток свідомості жінки. І тому вона більше, ніж чоловік, заглиблена в себе, у внутрішній світ.

Але настав той час, коли жінки посмілишали і почали активніше домагатися рівних з чоловіками прав. В Україні такий рух почав розвиватися наприкінці ХІХ століття і хоч це й дивно, але ідеї емансипації першими серед українських діячів підтримують і пропагують чоловіки – Іван Франко та Михайло Павлик. У 1883 році була опублікована Франкова стаття «Жіноча неволя в руських піснях народних». Це літературознавче дослідження присвячене аналізу жіночої свідомості та жіночій проблематиці. Франко вважав, що жінка не повинна бути об'єктом несправедливого гноблення ні з боку батька, що примушує виходити заміж дочку за нелюба, ні з боку чоловіка, який дивиться на дружину як на свою власність.

А ще раніше, в 1878 році, Михайло Павлик видав своє оповідання «Ребенщукoвa Тетяна» в місячнику «Громадський друг». Його звинуватили в бажанні «скасувати закони подружжя» [7; 121] і засудили на шість місяців тюремного ув'язнення.

Заручившись підтримкою найпопулярніших діячів, жінки починають активний рух. Лідерами його стають: у Західній Україні – Наталя Кобринська, в Наддніпрянщині – Олена Пчілка. У 1884 році у Станіславі під безпосереднім керівництвом Наталі Кобринської, яка взяла собі за мету розворушити українське жіноцтво, було засновано Товариство руських жінок.

Жіночий простір почав розширюватись завдяки літературі. Саме в цьому виді мистецтва жінки вбачали найефективніше проявлення своїх здібностей. Не випадково Ольга Кобилянська в повісті «Царівна» показує бажання і намагання Наталки Верковичівни стати письменницею. Це прагнення «нової жінки» – заробляти собі на життя літературною працею.

Тому поборниці феміністичного руху не шкодують ні сил, ні коштів для видання альманаху. Так, у 1887 році з'являється «Перший вінок», засновниками якого стали Наталя Кобринська та Олена Пчілка. Пізніше, в 1893–96 роках Кобринська випустила три книги альманаху «Наша доля» під рубрикою «Жіноча бібліотека».

Статтям Наталі Кобринської «Про рух жіночий в новіших часах», «Замужня жінка середньої верстви», «Про первісну ціль Товариства руських жінок в Станіславі» у «Першому вінку» належить центральне місце. Вона закликає жінок-авторів до просвітительської роботи по селах, у читальнях, закликає до боротьби за справедливіші соціальні обставини життя жінок різних класів. Зокрема, в памфлеті «Руське жіноцтво в Галичині в наших часах» літераторка пише і про українських селянок, і про українських інтелігенток. Для неї національна солідарність стоїть вище класових відмінностей. Авторка намагається зрозуміти жінок, які бажають вирватися з українського патріархального суспільства, тому, перейнявши польські звичаї, стають членами польського суспільства. Схожий мотив зображує Ольга Кобилянська у тій же повісті «Царівна». Для Наталки у виборі чоловіка важливу роль відіграє національність. Орядин – українець, і вона мало не вийшла за нього заміж саме через це. Марко – чужий, але вона вибрала його, бо цей чоловік стоїть вище Орядина в духовному розвитку. З ним Наталка буде щасливішою, бо зможе розвиватись і самоутверджуватись.

На сторінках «Першого вінка» друкувалася і публіцистика, і художні твори. Олена Пчілка опублікувала тут свою повість «Товаришки», в якій показала молоде покоління жінок і їхні сміливі кроки по дорозі до своєї цілі. Але Михайло Драгоманов вважав твір фантазією авторки, а не взятий із життя.

Пізніше так само критики будуть відгукуватись на появу новели Ольги Кобилянської «Valse melancolique».

І в «Першому вінку», і на сторінках іншої мистецької періодики утверджуються ще ряд авторів-жінок. Це і Уляна Кравченко, Любов Яновська, Дніпрова Чайка (Людмила Василевська), Грицько Григоренко (Олександра Судинщикова-Косач), Євгенія Ярошинська, Валерія О'Коннор-Вілінська, Катря Гриничева, Людмила Старицька-Черняхівська, Наталя Романович-Ткаченко, Христя Алчевська, Галина Журба, Надія Кибальчич-Козловська, Тетяна Сулима, Марія Проскурівна, Сидонія Гнідий, Марта Бохенська, Галина Комарівна та ін. Ці жінки переважно походили з інтелігентних родин, мали можливість навчатися або здобути самоосвіту. Це в основному доньки священників, учителів, літераторів, дрібних чиновників. Всі вони внесли свою лепту в розвиток української літератури, висвітлюючи нові теми.

У кінці XIX століття інтенсивно розвивається народницький рух. І література, яку створювали жінки, не могла не дотикатися проблем, які були актуальними. Тому часто у творах тогочасних митців феміністичні мотиви перепліталися з національними, оскільки «тертя між національним питанням і рештою соціально-культурних питань – визначальна риса української історії» [11; 205]. Посилену увагу проявляють письменниці до свідомості персонажів, до нюансів їхнього психічного життя. Вони більше цікавляться індивідуальним, а не суспільним досвідом.

З появою широкого кола письменників-жінок критики починають цікавитись особливостями жіночого письма. Зокрема, Іван Франко був схильний розпізнавати жіночі почерки. Хоча в манері «жіночої грації» можуть писати й чоловіки, твердив він, проте взагалі «жінки пишуть інакше» [10; 156]. Адже і світ вони сприймають по-іншому, і проблематика в цій літературі формується суто жіноча.

Для вмотивування жіночого руху потрібно було з'ясувати становище, яке займала жінка у суспільстві, зобразити приниження, що їх доводиться терпіти прекрасній половині людства. Тому з'являються твори з «реалістичними описами соціальних обставин» [11; 207]. В них звучать феміністичні нотки. Це зокрема повісті Любові Яновської «Городянка» (1900) і Євгенії Ярошинської «Перекинщики» (1903). А у «Вандах» Наталі Кобринської жінки стають сміливішими. Вони, опинившись у безвиході, вдаються до будь-яких засобів, аби вирватись на волю. Жінки борються за свій вибір, хоч і не завжди розумно це виходить.

У тогочасному літературному річищі мають місце побутові твори Ганни Барвінок та деяких молодших авторів, зокрема Тетяни Сулими та Марії Проскурівни. Але все-таки надається перевага психологічним, часто вільним «від етнографічних декорацій» [1; 16] оповіданням. У центрі уваги – «маленька людина» зі своїми болями та радощами. Такі автори як Любов Яновська, Євгенія Ярошинська, зображують просту людину, що живе в жахливих умовах, але в певний момент усвідомлює свою гідність і прагне духовного розвитку.

Широко розробляється тема інтелігенції. Вона посідає значне місце у творчості таких письменниць як Олена Пчілка, Наталка Полтавка, Уляна Кравченко, Дніпрова Чайка, Любов

Яновська, Грицько Григоренко, Надія Кибальчич, Христя Алчевська. І в рамках цієї теми авторки порушують проблему емансипації жінки. Ще в своїх російських оповіданнях та повістях ці питання порушує Марко Вовчок. На зображенні інтелігентної, «нової жінки» ніби спеціалізуються Наталя Кобринська, Ольга Кобилянська та Леся Українка. Стосунки між чоловіками та жінками, жіноча дружба, розвиток жінки – ці та інші проблеми цікавлять письменниць.

Просвітительській діяльності жінки надають велике значення. І поряд з літературною працею вони виявляють свої педагогічні здібності. Тому в їхніх творах фігурує образ вчителя і висвітлюються проблеми, пов'язані з освітою. Це в першу чергу навчання нерідною мовою, некомпетентність і нахабність інспекторів, нужденні умови сільських вчителів.

У контексті даної теми варто згадати Марію Башкирцеву і її знаменитий «Щоденник». Ця дівчина жила в шаленому ритмі, намагаючись вповні розвинути себе як особистість. «Щоденник», який мати видала після смерті дівчини, став справжньою сенсацією. Своєю відвертістю Марія шокувала навіть французів. Це справжній літературний твір особливого жанру та стилю. У ньому найвідвертіше прозвучали жіночі проблеми. Жінка відкрила свій внутрішній світ, зміст якого зчинив вибух у патріархальному суспільстві і розвіяв чимало міфів про жінку. «Щоденник» Марії Башкирцевої ще раз засвідчив, що внутрішній простір жінки набагато розлогіший, ніж зовнішній, який обмежується рамками багатьох умовностей.

Тема інтелігенції щоразу набирає нової якості. І залежить це від того, яку роль відіграє вона в суспільному розвитку. Наприкінці XIX століття важіль значимості в формуванні оновленої української нації все більше тяжіє в бік інтелігенції. Освічена людина з її прагненням змінити життя через вдосконалення власного духовного світу займає чільне місце в суспільстві.

Проводячи паралель із минулими епохами та сучасністю, можна побачити, що ця тенденція періодично повторюється. Знищуючи духовні цінності, суспільство починає занепадати. Тому на рубежі культурних епох митці як духовний авангард переосмислюють основні загальнолюдські цінності і захоплюються пошуком нових. Найвиразнішими представниками нового покоління рубежу XIX–XX століть є Леся Українка та Ольга Кобилянська.

Леся Українка по-своєму трактує жіночу свободу. Для неї це не лише рівні права чоловіків і жінок, за які боролись феміністки старшого покоління, для неї важливіша внутрішня свобода кожної людини. Кассандрина прозорливість вела її дорогами творчості. Вона відбулась як особистість – змогла самовиразитись, згоряючи у творчості. Але саме творчість наповнювала її духовною силою. Могутній дух цієї жінки постійно перемагав знесилене тіло. Створений нею образ Мавки – образ повної свободи – недосяжна мрія людини. Адже людина не може позбавитися власного тіла, яким би воно тягарем не лягало на душу.

Героїні Лесі Українки постійно перебувають у пошуку. Вони пізнають себе як індивідуальності, пізнають сутність свого існування в його зв'язку з Верховною сутністю, пізнають себе як представників свого народу. І хоча їхня свідомість відображає загальнолюдські цінності, хоча вони живуть в різних країнах і в різних історичних епохах, вони є виразниками свідомості українського етносу. Троянка Кассандра, єврейка Міріам чи іспанка Долорес – усі вони близькі і зрозумілі, бо уміють, як і героїні Марка Вовчка, пристрасно кохати і любити до глибини душі. Вони намагаються, не втративши кохання, здобути Любов – як абсолютну істину буття.

Ця особливість говорить про поміркований фемінізм Лесі Українки. Адже вона не відкидає повністю старої традиції. Її героїні борються за жіноче щастя, хоча воно й недосяжне їм, так само як і самій авторці. Долі її героїнь закінчуються трагічно. Але трагізм в її творчості не є песимістичною тенденцією. Її герої цілеспрямовані, вольові. І через вольову динаміку особистості у творах «катарсис Лесиних концептуальних героїв – духовно просвітлений, а не фатально-трагічний» [9; 147].

«Війни статей» як такої у творчості Лесі Українки немає. Її героїні не борються «проти», а борються «за». «Нова жінка» прагне від коханого чоловіка отримати такі почуття, які дали б можливість дорівнятись одне до одного душею.

Закономірно, що зі своїм оригінальним талантом, надзвичайним інтуїтивним чуттям письменниці Ольга Кобилянська стала також провісницею та виразником українського модернізму. Ця інтелігентна, духовно аристократична особистість за своєю суттю була «новою

жінкою», з новими поглядами, що зокрема стосувалися розвитку людини. Увібравши в себе свіжі віяння європейського (найбільше німецького) стилю письма, Ольга Кобилянська створює власний, осяяний українською ментальністю, літературний простір, в якому вільно і природно формується нова жіноча свідомість. З кожним створеним образом все більше розкривається картина внутрішнього світу письменниці. Адже творчість для неї є засобом самовираження. Вона ладна пожертвувати жіночим щастям задля духовного розвитку.

«Нова жінка» Ольги Кобилянської вміє боротися за свою свободу, за право розвиватися вповні, але при потребі готова до самопожертви. Ставши «царівною», вона здатна відмовитися від цього «статусу». Адже вона Людина. Людина, яку створив Господь за образом і подобою Своєю. Головне в творчості Ольги Кобилянської – неоромантична ідея життя людини за велінням власної душі, за своїми переконаннями і поглядами [8; 15]. Це можна сприйняти як ідеалізування життя. Однак для письменниці то є найвиразнішою прикметою мистецтва. Її героїні (чи то люди мистецтва, чи простої праці) є за своєю суттю аристократами духу. Письменниця, створюючи образи найвищого гатунку, мріє бачити їх втіленими в жінках своєї нації, в своєму оточенні. Вона прагне піднести роль жінки в суспільстві саме в духовному плані, дати можливість «новій жінці», як сильній особистості, формувати горду, повноцінну націю. Кредо Ольги Кобилянської – мистецтво і любов, які заповнювали б собою життя людини, давали б поштовх для вільного розвитку особистості. У «малій прозі» 90-х років відбиваються творчі пошуки письменниці. Вона приділяє велику увагу поглибленню психологічного аналізу образів.

Серед інших жіночих голосів у літературі характерний приклад молодої Галини Комарівни, доньки відомого українського культурного діяча, бібліографа М. Комарова. Вперше заявивши про себе на сторінках журналу «Літературно-науковий вісник» у 1900 році поемою «Гіпатія» (1899) [2; 114–116], Комарівна репрезентувала одну з головних тем своєї творчості – тему жінки.

Звернення до античного матеріалу, на нашу думку, – це вплив гуртка «Плеяда». Хоча на той час він уже розпався, але спілкування й співпраця його учасників, серед яких були і Леся Українка, і Маргарита Комарова-Сидоренко (старша сестра Галини), продовжувались. Вони і далі спрямовували свою діяльність на розвиток української літератури в руслі сучасних європейських тенденцій. Галина Комарівна, як і вся її родина (крім матері Любові Болеславівни) долучилася до цієї праці.

На основне джерело поеми вказує сама авторка в примітці. Ним стала праця Дрепера «Історія боротьби між релігією і наукою» в перекладі Михайла Павлика (Львів, 1898 рік). Образ доньки давньогрецького математика Теона привабив українську поетесу своєю неординарністю. Саме таких героїв потребувала епоха. Надзавданням українського мистецтва було виховання нового покоління в кращих європейських традиціях. Трохи пізніше, у 1923 році, Ольга Кобилянська з цього приводу скаже у своїй повісті «Апостол черні», що Україна потребує «іншого, як досі, чоловіка, іншу жінку». За визначенням буковинської письменниці «нова жінка» – це «думаюча жінка». Цю сентенцію загалом поділяла українська інтелігенція тих часів. Щоб виховати цільну особистість, матері потрібно самій такою бути. Як приклад, варто згадати Олену Пчілку (Ольга Драгоманова-Косач). Неоромантичний образ Гіпатії мав стати взірцем для формування «нової жінки», особистості, яка б розвивалася всебічно і могла протистояти патріархальній суспільній догмі.

В основі поетики твору антитеза «особистість-юрба». Гармонійно розвинена учителька математики й філософії Платона та Аристотеля, що славилася своєю красою, розумом і красномовством, протистоїть суспільним поглядам власним світоглядом. Вона далека від конформізму. Жінка-борець з вольовими якостями (цілеспрямована, працелюбна, морально чиста), набуття яких – шлях до формування сильного характеру. Саме такою повинна бути жінка ХХ століття. Галина Комарівна наповнює поему життєстверджуючим пафосом. Героїня, не зважаючи на трагедійність фіналу, що відповідає історичному факту, перемагає.

І чулось їм, що жертва та даремна,  
Що вбито тільки тіло молоде,  
А дух живий довіку буде жити  
І слово правди людям проведе [2; 116].

Діонісійська мітологема «вічного повернення» («А дух живий довіку буде жити / І слово правди людям проведе») засвідчує перемогу особистості над юрбою. Знищивши тіло людини, не можна відібрати її волю.

Мотив волі, що також виражений через діонісійську мітологему «вічного повернення», присутній у творчості Лесі Українки (старшої подруги Галини Комарівни). Важливо зауважити, що не коректно говорити про те, що деякі вірші Галини Комарівни «манірою і формою писання нагадують поезії Лесі Українки» [1; 985]. Справедливіше буде визнати взаємовплив згаданих вище митців, зважаючи на той факт, що діонісійську мітологему «вічного повернення» спостерігаємо пізніше, в драматичній поемі Лесі Українки «Лісова пісня», яка датована 1911 роком («Ні! Я жива! Я буду вічно жити! / Я в серці маю те, що не вмирає», «...їм промовляти душа моя буде») [6; 155, 181].

Мотив сили волі також є провідним в поезії Галини Комарівни «Темная скеля схилилась над морем...» [3; 2]. Вона належить до циклу «Над Чорним морем», автограф якого знаходиться в рукописному зшитку «Наш альбом», де зібрані поетичні твори різних авторів, надіслані Іванові Франкові для «Літературно-наукового вісника» (1891-1901 роки). Ці вірші датовані 1900 роком та були вперше надруковані в тому ж таки журналі [3; 1–3]. Назва циклу належить Іванові Франкові, а що стосується редагування тексту, то воно практично відсутнє. Вищезгаданий вірш в автографі має назву «Скеля».

Саме так розставила акценти в своїй творчості Галина Комарівна, віддавши пріоритет алегоричному образу сильної жінки. Жіночий підхід до теми кохання не шокує читача епатажністю. Адже це почуття засноване на жертвовності й не переходить в заземлений еротизм. Образи «скелі» та «моря» – символи двох начал – чоловічого та жіночого – наповнені вітальною енергією. Ліричне «Я», усвідомлюючи недосконалість чоловіка-обранця, шукає в собі сили для примирення та терпіння. У цих якостях проявляється духовна краса жінки, на яку не впливає «бруд» епохи. Але сильний характер не позбавляє її самотності. Вона нещаслива у коханні, страждає від нестійких стосунків.

...Знає, не довго ласкавєє море  
Буде каміння її цілувать,  
Враз залютує, заб'ється сердито,  
Кинеться дико її руйнувать [3; 2].

Мотив нещасливої жінки розгортається й у поезії в прозі «Дві» [4; 3–4]. Виховний момент видобуто із антитези: жінка-альтруїстка і жінка-егоїстка (прагнула лише особистого щастя в коханні). Та навіть на схилі віку, коли здається, що все втрачено, життя прожито даремно, є шанс, щоб «і тепло, і тихо» [4; 4] стало у грудях, так, як і її подрузі, що бачить «діло своє за собою..., багато очей дорогих тих, що дякою, ласкою сяють» [4; 3].

Тут маємо образ щастя, яке досягається зреченням самого себе заради інших. Чи ж є благородніше «діло», ніж те, що заповідав Ісус: «Люби ближнього свого, як самого себе». В кінці ХІХ століття таку жертвовність називали «народництвом». Пройшло століття, а «народництво» актуальне. Українська культура потребує порятунку, держава – альтруїстів, котрі б знайшли своє щастя у жертвовності. Саме так вчиняє оповідачка, яка зливається із ліричним «Я» в іншій поезії в прозі «То був сон» [4; 4–5]. Використовуючи містичну форму сну, Галина Комарівна іде вже протореним шляхом: виховуюча мета і художній прийом антитези. Рай, куди потрапляє ліричне «Я», протиставляється рідній землі, таким чином акцентуючи увагу на «пекельному» становищі українського народу. Контрастність кольорів – білого і чорного, розміщення світів – небес і землі – кожна художня деталь підсилює ефект усвідомлення ліричним «Я» свого вибору. Бути в раю і повернутися в пекло – це подвиг. Погубити свою душу заради спасіння інших?... Ось вона яка – українська жінка!

Тема Батьківщини яскраво виписана в поемі «Роксолана» [5; 597–604], яка у 1917 році в Катеринославі видана окремою книжкою. В основу цього твору покладена загальновідома легенда про українську дівчину, дочку священика, Настю Лісовську. Авторка оригінально розставляє акценти в поемі, що сповнена патріотичним пафосом. Відправним пунктом композиції є останні моменти життя великої Роксолани (із перської мови – *Roushen* – світ) – жінки красивої і надзвичайно розумної, інколи жорсткої, яка зуміла сконцентрувати усю силу

почуттів султана Сулеймана на собі. Боротьба за його серце і владу над ним тривала усе життя, але вона не увінчалась перемогою, бо Настя, ставши Роксоланою та прийнявши чужу віру в чужій країні, не змогла стати щасливою. Мотив ностальгії, як лакмусовий папірець, виявляє страждання українки. Рідна земля, збережена у пам'яті, часто сниться. Їй присвячені останні слова, з нею серце дружини Сулеймана. Україна – благословенна земля.

Ти знаєш край? Далекий він,  
Немає там раба, ні пана,  
Лунає срібний Божий дзвін.

.....

Там тільки вільно я жила [5; 603].

Знову Галина Комарівна надає перевагу любові до рідного краю, а не до чоловіка. Образ Батьківщини в поемі – це Україна XVI століття, доба Козаччини, яка асоціюється з волею, такою жаданою для українців і до сьогоднішнього часу. Важливий акцент в образі рідного краю зроблено на рівноправних стосунках подружжя (про це свідчать і фольклорні джерела).

У 1910 році Леся Українка напише драматичну поему «Бояриня», в якій мотив ностальгії також є провідним. Це свідчить про актуальність згадуваної тематики. Вільна жінка-козачка із «Пісні козачки» [12; 987], наче образ із поеми «Роксолана»:

Відважні люди там і вільні,  
Там жінка – подруга свята,  
Із чоловіком в неї спільні  
І люба праця, і мета [5; 603].

Здається, що ця жінка щаслива в коханні. Але ні – чоловік «... далеко в кривавім бою, / Може, ворог його вже змагає...» [12; 987]. І разом з тим, козачка найщасливіша. Вона вірно чекає милого, який захищає волю своєї країни. Її обранець – герой.

Образи жінок, створені Галиною Комарівною, доповнюють когорту сильних особистостей, які стають виразниками своєї нації, її ментальності, її радощів і болю. Адже на межі століть розвиток української літератури відображає посилену еволюцію національної свідомості. І ці два явища переживають взаємний вплив, стимулюючи якісне і кількісне зростання. Нація робить все сміливіші заявки на повноцінне життя. І в цьому процесі активну участь беруть жінки. Розвиваються феміністичні рухи, які борються за покращення суспільних та сімейних взаємин статей. На чолі цих рухів стають Наталя Кобринська та Олена Пчілка. Багато жінок самореалізується через літературну працю. Серед них і одеситка Галина Комарова. Жіночі і національні питання – основні в їх творчості. Образи, створені ними, все повніше й все краще висвітлюють внутрішній світ жінки. Виражаючи свою громадську позицію через літературну діяльність, письменниці прагнуть виховати нове покоління українців національно свідомим. Адже на той час це було надзавданням української літератури та культури загалом. Виховання, в першу чергу, лягає на плечі жінки, тому їй просто необхідно бути повноцінною особистістю.

Філософія життя переконливо доводить, що сенс жіночого буття полягає в тому, щоб залишатися людиною і жінкою водночас. Героїні Галини Комарівни прагнуть внутрішньої свободи, особистісного розвитку і духовного єднання чоловіка і жінки. Але вільною жінка може бути лише у вільній країні. Так у контексті національної свідомості розвивається жіноча свідомість. Галину Комарівну на початку літературної творчості цікавлять просто жінки із сильним характером, а у пізніших текстах ми вже спостерігаємо в жіночих образах тенденцію наростання національної свідомості, найкращим виразником якої є козачка – жінка з героїчного минулого України.

#### Література:

1. Денисюк І. Українська новелістика кінця XIX – початку XX ст. / Іван Денисюк // Українська новелістика кінця XIX – початку XX ст. – К. : Наук. Думка, 1989 – С. 5–26.
2. Комарівна Г. Гіпатія / Галина Комарівна // Літературно-науковий вісник. – 1900. – Т. 9. – Ч. 1. – С. 114–116.
3. Комарівна Г. Над Чорним морем / Галина Комарівна // Літературно-науковий вісник. – 1901. – Т. 15. – Ч. 1 – С. 1–3.
4. Комарівна Г. Поезії в прозі / Галина Комарівна // Літературно-науковий вісник. – 1903. – Т. 22. – Ч. 1. – С. 3–5.

5. Комарівна Г. Роксолана (поема) / Галина Комарівна // Киевская старина. – 1904. – Кн. 6. – С. 597–604.
6. Леся Українка. Твори в чотирьох томах / Леся Українка. – Т. 3. – К. : Дніпро, 1982. – 432 с.
7. Павличко С. Фемінізм / Соломія Павличко. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 322 с.
8. Павлишин М. Авторство і авторитет: Ольга Кобилянська й канон / Марко Павлишин // Дивослово. – 2003. – № 4 – С. 14–16.
9. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму / Ярослав Поліщук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. – 392 с.
10. Стельмах Х. Феномен жіночого письма: теорія та практика / Христина Стельмах // Studia methodologica. – 2004. – № 14 – С. – 156–160.
11. Тарнавський М. Фемінізм, модернізм і українське жіноцтво / Максим Тарнавський // Гендерна перспектива. – К. : Факти, 2004. – С. – 204–218.
12. Галина Комарова // Українська Муза. – Вип. 10 – К. : АТ «Обереги», 1993. – С. 985–992. [репринт видання 1908].

### **Ukrainian Women's Literature at the End of the XIX – the Beginning of the XX Century and the Women's Theme in the Creative Work of Halyna Komarivna**

At the end of the XIX and the beginning of the XX century the Ukrainian nation makes more and more courageous steps to the full-valued life which helps to promote the development of the women's consciousness. National and women's problems are the main topics (in the creative works of women – members of the feminist movement, as women can be free only being independent) in an independent and free country. With her creative work Halyna Komarivna made a great contribution into the development of Ukrainian literature. Women's theme became the most important in her creativity.

*Тетяна Грабенко (Вінниця)*

### **ХУДОЖНІЙ ТИП СЕЛЯНИНА В ОПОВІДАННІ ГРИЦЬКА ГРИГОРЕНКА «ПЕРЕСЕЛЕНЦІ (З ДОМУ І ДОДОМУ)»**

В українській літературі кінця XIX – початку XX століття починають з'являтися твори на так звану «емігрантську» тематику, адже саме у 80–90-х роках XIX століття проблема переселення селян набула великої гостроти. Російський уряд розглядав еміграцію як один із засобів розв'язання аграрного питання. Боячись збільшити кількість обезземеленого і голодуючого селянства, влада в інтересах поміщицтва та імперської політики рекламувала переселення в Сибір, на Далекий Схід, у Казахстан та Середню Азію. Але, проголосивши на словах допомогу переселенцям, вона перетворила його в знущання над людьми, не надавши їм жодної допомоги на нових необжитих теренах.

Сподівання селянства знайти вихід зі злиднів у переселенні на вільні землі у Сибір стало темою одного з кращих оповідань Грицька Григоренка «Переселенці (З дому і додому)».

Цю тему у творчості письменниці розглядали літературознавці Олена Гнідан, Анатолій Гуляк, Ніна Жук та інші, проте цілісного уявлення про сакральний зв'язок героя-селянина із землею та особливості творення художнього характеру у згаданому творі Грицька Григоренка у них не знаходимо. Тому актуальним залишається простежити драматичні, а часто й трагічні колізії, пов'язані з вимушеною еміграцією українських селян, з'ясувати життєві джерела оповідання «Переселенці (З дому і додому)», акцентуючи увагу на засобах творення художніх характерів у цій перлині «малої прози».

Отож, мета роботи – дослідити та проаналізувати художнє розкриття теми еміграції в оповіданні Грицька Григоренка «Переселенці (З дому і додому)», зокрема проаналізувати причини переселення селян за межі України, з'ясувати особливості характеротворення персонажів,